

Proces formowania się obozu piłsudczykowskiego do wybuchu I wojny światowej

Słowa kluczowe: Piłsudski, Józef (1867–1935), państwo, naród, rewolucja, niepodległość, socjalizm

Charyzmatyczne i wybitne jednostki potrafią grupować u swego boku osoby bezgranicznie im oddane. Taką indywidualnością bez wątpienia był Józef Piłsudski¹. Początkowo jako partner – przekształcał się w niekwestionowanego przywódcę swojego otoczenia². Już po powrocie z zesłania na Syberii pojawiły się w jego pobliżu osoby podchodzące do niego bezkrytycznie, gotowe wykonać każde polecenie. Stanowiły one początek obozu piłsudczykowskiego. Wspólna walka o wolną Polskę uczyni z nich operatywną i zdyscyplinowaną grupę Piłsudskiego³.

Koniec XIX wieku przyniósł ze sobą głębokie przemiany społeczne. Warstwy nie biorące dotychczas większego udziału w życiu narodu, dążyły do emancypacji – społecznej, politycznej, jak i kulturalnej. Nadszedł zmierzch dominacji szlachty. Chcąc prowadzić jakąkolwiek realną polską

1 J. Piłsudski (1867–1935) – działacz społeczny i niepodległościowy, żołnierz, polityk, mąż stanu, pierwszy Marszałek Polski.

2 J. Faryś, *Piłsudski i piłsudczycy. Z dziejów koncepcji polityczno-ustrojowej (1918–1939)*, Szczecin 1991, s. 5.

3 Tamże, s. 6.

politykę należało uwzględniać potrzeby ludu – a więc robotników i chłopów, stanowiących znaczną większość narodu. Odbudowa państwa polskiego zależała w dużym stopniu od stosunku tych warstw do idei niepodległości. Walka z zaborcami bez udziału robotników i chłopów była z góry skazana na porażkę. Realistyczna myśl niepodległościowa musiała się więc łączyć z myślą o wciągnięciu mas plebejskich w sprawy publiczne.

Inicjatywa w polskim życiu politycznym na przełomie XIX i XX wieku została przejęta przez ruchy, które opierały swą działalność na masowej bazie społecznej. Poprzez odwołania do ludu, starały się jednocześnie ukierunkowywać jego dążenia⁴. Polska Partia Socjalistyczna (PPS) reprezentowała interesy robotników. Narodowa Demokracja (ND) próbowała początkowo oprzeć się na warstwie chłopskiej, a po 1905 roku wydać wyraźne odwołania do drobnomieszczactwa. Stronnictwo Ludowe (SL) postawiło sobie za główny cel emancypację chłopów. Te trzy nurty nadawały ton charakterowi i celom polskiej polityki w pierwszych dziesięcioleciach XX wieku oraz nadawały kształt społeczno-polityczny odrodzonej Rzeczypospolitej. Niepodległe państwo polskie mogło powstać dzięki upadkowi jego największych wrogów, mianowicie Niemiec i Rosji. Szansa, jaką dała nam historia, została znakomicie wykorzystana przez polskich polityków. Nie stałoby się tak jednak gdyby nie gotowość społeczeństwa do poświęcenia własnych interesów w imię budowy państwowości. Wszelkie podejmowane wcześniej przygotowania, mające wciągnąć masy do odpowiedzialności za sprawę polską, miały bardzo istotne znaczenie dla odzyskania i utrwalenia niepodległości⁵.

Największym ruchem na ziemiach polskich był socjalizm. Początkowo główny trzon tego nurtu był przeciwny wnoszeniu do programów robotniczych hasła niepodległości. Opowiadano się za walką wyłącznie klasową, a idei niepodległości był przeciwstawiany postulat międzynarodowej rewolucji. Socjaliści polscy poddawali się oddziaływaniu Narodnej Woli⁶. Rok 1892 zmienił sytuację zarówno w międzynarodowym, jak i krajowym ruchu socjalistycznym. Wiara w rewolucjonistów rosyjskich załamała się. Represje carskie bardzo poważnie dotknęły Narodną Wolę

4 A. Friszke, *O kształt niepodległej*, Warszawa 1989, s. 7.

5 Tamże, s. 8–9.

6 Była to nieliczna partia rosyjskich rewolucjonistów założona w 1879 roku. Dążyła do obalenia ustroju za pomocą terroru. Działaczom Narodnej Woli udało się m.in. dokonać skutecznego zamachu na cara Aleksandra II.

i zdusiły na ponad 10 lat ruch rewolucyjny w Rosji. Wśród socjalistów Europy Zachodniej upadało marzenie o szybkiej rewolucji, która obali cały porządek europejski. Nadszedł czas na organizowanie się we własne partie, stawanie w wyborach oraz kładzenie większego nacisku na dobro swojego społeczeństwa. Przemiany te doskonale zauważał Fryderyk Engels⁷ przedstawiając II Międzynarodówkę jako powiązanie ze sobą zróżnicowanych narodowościowo i niezależnych od siebie stronnictw socjalistycznych, których wspólna działalność objawi się poprzez zwoływanie ogólnych kongresów⁸. W kraju na znaczeniu traciły koncepcje pozytywistyczne, które głosiły konieczność pracy organicznej oraz sprzeciwiające się jakiegokolwiek czynnej walce. Młodzież budziła w sobie nastroje patriotyczne i pragnęła walczyć z uciskiem narodowym. Nadchodziła epoka modernizmu, a wraz z nią inne rozumienie spraw narodowych i politycznych. Towarzyszyło temu ożywienie ruchu robotniczego. Robotnicy, dotychczas bierni na skandaliczne warunki pracy i płacy, nędzę oraz ucisk polityczno-ekonomiczny, znacznie ożywiili swoją działalność, co miało odzwierciedlenie w szeregu strajków. Najgłośniejszy z nich miał miejsce w maju 1892 r. w Łodzi. Wzięło w nim udział kilkadziesiąt tysięcy robotników, którzy podczas manifestacji śpiewali pieśni religijne i patriotyczne. „Bunt łódzki” został stłumiony po 6 dniach. Było to pierwsze od czasu powstania styczniowego tak masowe wystąpienie. Strajk nie mający podłoża narodowego, a jedynie ekonomiczne dowiódł, iż zgoda na panującą w zaborze rosyjskim porządek nie będzie trwała wiecznie⁹.

W dniach 17–27 listopada 1892 roku odbył się tzw. „Zjazd Paryski” z udziałem 18 polskich działaczy socjalistycznych pod przewodnictwem Bolesława Limanowskiego. Utworzyli oni Związek Zagraniczny Socjalistów Polskich (ZZSP) i przyjęli „Szkic programu Polskiej Partii Socjalistycznej”. Na pierwszym planie owego szkicu widać kwestie zdobycia wolności politycznej, jak i niepodległości narodowej¹⁰. W wyniku działań

7 F. Engels (1820–1895) – niemiecki socjolog i filozof, jeden z głównych ideologów komunizmu. Tworzył i przewodził I i II Międzynarodówce. Był jednym z założycieli powstałego w 1847 Związku Komunistów. Brał udział w walkach rewolucyjnych w Niemczech w 1848. Głosił idee obrony interesów proletariatu i obalenia kapitalizmu.

8 F. Perl, *Dzieje ruchu socjalistycznego w zaborze rosyjskim (do powstania PPS)*, Warszawa 1958, s. 444.

9 A. Friszke, *O kształt...*, dz. cyt., s. 18–19.

10 L. Wasilewski, *Dzieje zjazdu paryskiego 1892. Przyczynek do historii polskiego ruchu socjalistycznego*, Warszawa 1934, s. 10.

emisariuszy Związku, na terenie Królestwa Polskiego w Warszawie została utworzona Polska Partia Socjalistyczna w październiku 1893. Następnie powstały struktury PPS w zaborze austriackim (Galicji) i zaborze pruskim. Formalnie były to organizacje niezależne od PPS działającej w zaborze rosyjskim, faktycznie jednak istniała między nimi ścisła współpraca i przede wszystkim wspólnota celów¹¹. Nie wszyscy zgadzali się z postulatami programu paryskiego. Część socjalistów warszawskich odrzuciło go w lipcu 1893 roku i założyło nową partię o nazwie Socjaldemokracji Polskiej, później zmienioną na Socjaldemokrację Królestwa Polskiego¹².

Jednym z emisariuszy ZZSP przybyłych do Królestwa Polskiego był Stanisław Mendelson¹³. Nawiązał wtedy kontakt z Józefem Piłsudskim. 26-letni wówczas Piłsudski miał już za sobą pięcioletnie zesłanie na Syberię, będąc oskarżonym o udział w spisku na życie cara zorganizowanym przez Narodną Wolę. Po powrocie na Litwę w 1892 r., zetknął się tam z grupką konspiratorów socjalistycznych, których działalność ograniczała się jedynie do spotkań i dyskusji. Efektem spotkania z Mendelsonem było przystąpienie do współredagowania „Przedświtu”¹⁴. Wkrótce ukazały się pierwsze korespondencje Piłsudskiego z Wilna, a grupa tamtejszych socjalistów zaaprobowwała program paryski i nazywała się odtąd Sekcją Litewską PPS.

W momencie, w którym rozłamu dokonywała Socjaldemokracja Polska, w jednym z podwileńskich lasów spotkali się: przybyły z Paryża Stanisław Wojciechowski¹⁵ oraz wilnianie – m.in. Józef Piłsudski, Aleksander Sulikiewicz¹⁶ i Stefan Bielak¹⁷. Zebranie to zapisało się w historii jako

11 J. Wileńczyk, *PPS – partia wolności*, Warszawa 1984, s. 4.

12 J. Holzer, *PPS. Szkic dziejów*, Warszawa 1977, s. 19.

13 S. Mendelson (1858–1913) – polityk i publicysta, działacz polskiego i międzynarodowego ruchu robotniczego.

14 Podstawowe wydawnictwo Związku Zagranicznego Socjalistów Polskich. Ukazywało się w liczbie około tysiąca egzemplarzy.

15 S. Wojciechowski (1869–1953) – polityk, działacz spółdzielczości, prezydent RP. W młodości działacz ruchu robotniczego, od 1890 w Związku Młodzieży Polskiej Zet, od 1891 w Zjednoczeniu Robotniczym. Uczestnik zjazdu założycielskiego Polskiej Partii Socjalistycznej w Paryżu. W 1905 wycofał się z działalności partyjnej i zerwał z PPS. Po zabójstwie Gabriela Narutowicza, wybrany na prezydenta w 1922. Ustąpił z urzędu w wyniku przewrotu majowego w 1926 r. Autor opracowań z zakresu historii spółdzielczości.

16 A. Sulikiewicz (1867–1916) – działacz socjalistyczny i niepodległościowy.

17 S. Bielak (1868–1907) – polski Tatar, działacz PPS. .

I zjazd Polskiej Partii Socjalistycznej. Aprobowali oni program Zjazdu Paryskiego, postanowili jednak na wniosek Piłsudskiego sprecyzować stosunek do rewolucjonistów rosyjskich. Piłsudski wyraził gotowość do współpracy z wszystkimi wrogami caratu pod dwoma jednak warunkami. Pierwszym było uznanie prawa Polski do niepodległości, drugim natomiast – oddanie pod kontrolę PPS na terenie jej działania wszelkiej działalności rewolucjonistów rosyjskich¹⁸.

Kwestia państwa była najważniejszym zagadnieniem dla polskich socjalistów, co wyróżniało ich na tle polskiej myśli politycznej przełomu wieków, jak również socjalistów innych krajów. Wpłynęła na to zawoilość polskich dziejów. Brak własnej państwowości zmuszał do rozwiązywania problemu narodowego według międzynarodowych i klasowych postulatów socjalistycznej doktryny, uwzględniając przy tym ucisk narodowy i aspiracje do jego zrzucenia. Większość polskich socjalistów uważała suwerenne i samodzielne państwo za najważniejszą wartość polityczną. Pozwalało ono na rozwój narodowy i kulturalny, a także stwarzało warunki do budowy socjalizmu¹⁹.

Niezwykłe cenne uwagi na temat państwa rozwijał Bolesław Limanowski²⁰. Kwestię tę rozpatrywał jako relację: władza – jednostka – naród – ludzkość. Uznał nowoczesny socjalizm za sukcesora demokratyzmu w ogóle, a polskiej tradycji patriotyczno-demokratycznej w szczególności. Tym sposobem przeciwstawił się wszystkim tym, którzy wykluczali zgodność socjalizmu z patriotyzmem. Udowadniał, iż uczucia narodowo-patriotyczne służą socjalizmowi. Po pierwsze motywują w walce o demokrację i niepodległość, których urzeczywistnienie sprawiłoby, że walka o socjalizm byłaby łatwiejsza. Po drugie, patriotyzm mający na celu dobro dużej większości narodu (mas pracujących), stwarzał warunki do łatwiejszej akceptacji socjalizmu. Postawa patriotyczna przejawiała się przede wszystkim w dążeniu do odzyskania przez Polskę niepodległości. Rewolucja polityczna doprowadziłaby do powstania demokratycznej Rzeczypospolitej – ustroju w którym wszyscy obywatele mieliby takie same obowiązki i prawa. Rewolucja społeczna urzeczywistniłaby

18 A. Friszke, *O kształt...*, dz. cyt., s. 24.

19 M. Śliwa, *Zagadnienie państwa w myśli politycznej Polskiej Partii Socjalistycznej*, [w:] *Państwo w polskiej myśli politycznej*, W. Wrzesiński (red.), Wrocław 1988, s. 105.

20 B. Limanowski (1835–1935) – historyk, socjolog, polityk, działacz socjalistyczny i niepodległościowy, współtwórca PPS i promotor tzw. socjalizmu patriotycznego.

sprawiedliwą organizację socjalistyczną, która ugruntuje obywatelskie prawa i obowiązki. Obie rewolucje dążą do tego samego celu, jednakże warunkiem *sine qua non* odbycia drugiej rewolucji jest powodzenie tej pierwszej. W przyszłej niepodległej Polsce o ustroju federacyjnym, miała następować Rzeczpospolita Ludowa. Panowałyby w niej zgodność interesu indywidualnego z ogólnym, co pozwoli zaspokoić przez państwo interesy narodu. Gwarantem i warunkiem nowego społeczeństwa jest unarodowienie obejmujące uspołecznienie środków produkcji, jej procesu i podziału, a także wszelkich organizujących struktur społeczeństwa. Unarodowione państwo byłoby dziełem ludu i jego władzy²¹. Państwo uspołecznione w rzeczywistości stanowi swobodne zrzeszenie gmin, gdyż powrót do powszechnej wolności i równości jest treścią socjalizmu. Klasowe państwo stanie się bezklasową rzeczpospolitą. Jej naród będzie gospodarzem wspólnej własności²².

W programie wiedeńskim PPS-Frakcji Rewolucyjnej stwierdzono, iż brak własnej państwowości hamuje właściwy rozwój społeczeństwa, szkodzi kulturze narodowej, wreszcie naraża kraj i jego mieszkańców na wyzyskiwanie ze strony zaborcy. Tylko w niepodległym państwie możliwy jest swobodny rozwój klasy robotniczej oraz urzeczywistnienie demokracji administracji i przeprowadzenie rewolucji społecznej²³.

Odrodzone państwo polskie miało mieć formę demokratyczno-parlamentarnej republiki, w której silnie zaakcentowane byłyby narzędzia demokracji bezpośredniej (ludowa inicjatywa ustawodawcza, referendum ludowe). Zasięg terytorialny miał obejmować wszystkie ziemie polskie, bądź chociaż ziemie zaboru rosyjskiego. W przypadku niepowodzenia wybicia się na niepodległość postulowano utworzenie autonomii funkcjonującą w ramach demokratycznego państwa rosyjskiego. Tym sposobem rozwinięto i sprecyzowano hasło niepodległości z programu paryskiego. Stało się to przedmiotem sporów ideowych wewnątrz Polskiej Partii Socjalistycznej i legło u podstaw podziału na PPS-Lewicę i PPS-Frakcję Rewolucyjną²⁴.

Początek XX wieku przyniósł zaostrzenie stosunków rosyjsko-japońskich. Ekspansyjna polityka obu krajów, przy braku konsensusu co do

21 M. Śliwa, *Zagadnienie...*, dz. cyt., s. 106–107.

22 B. Limanowski, *Stanisław Worcell. Życiorys*, Kraków 1910, s. 157.

23 *Program Polskiej Partii Socjalistycznej*, Warszawa 1907, s. 8.

24 M. Śliwa, *Zagadnienie...*, dz. cyt., s. 111.

podziału wpływów na Dalekim Wschodzie musiały w końcu doprowadzić do konfliktu zbrojnego. Piłsudski śledził konflikt z dużym zainteresowaniem. Wydał odezwę, w której określił stosunek PPS wobec wojny rosyjsko-japońskiej. Wyraził w niej głęboką wiarę w zwycięstwo Japonii. Wraz z Witoldem Jodko-Narkiewiczem²⁵ i Bolesławem Jędrzejowskim²⁶ postanowili wystosować ofertę współdziałania japońskiemu postłowi w Wiedniu. Jodko złożył postłowi memoriał w sprawie utworzenia legionów polskich mających walczyć z Rosją u boku wojsk japońskich. W ich skład mieli wchodzić dezercerzy oraz jeńcy z armii carskiej, jak również ochotnicy napływający z Ameryki. W nawiązaniu do tego, Piłsudski opracował analizę sytuacji strategiczno-geograficznej Syberii oraz plan i kosztą akcji polegającej na obserwacji przemieszczeń rosyjskiej armii. Zostały one wręczone Japończykom w Londynie. Piłsudski zdawał sobie sprawę, że współpraca z PPS dawała Japończykom dodatkowy zasób wiadomości o armii carskiej. Widział w współpracy z Japonią realną szansę na umiędzynarodowienie sprawy polskiej oraz pomoc techniczną dla rodzimego ruchu niepodległościowego²⁷. Kontakty z japońskimi dyplomatami zaowocowały podróżą na Daleki Wschód. Piłsudski wraz z towarzyszącym mu Tytussem Filipowiczem²⁸ do Tokio. Przy pomocy Japończyków Piłsudski chciał zrealizować swoją koncepcję powstania zbrojnego, które miało wynieść państwo polskie na niepodległość. Liczył, że utworzenie polskiego legionu, wsparcie finansowe, dostawy broni i szkolenia przeprowadzane przez japońskich oficerów pozwolą na to. Wg Piłsudskiego związanie części sił rosyjskich walkami w Kongresówce, ułatwiłoby Japonii wygranie wojny. Liczył, że dzięki temu Japończycy wesprą ideę powstania niepodległego państwa polskiego. W przygotowanym przez siebie memoriale opisał zróżnicowanie narodowościowe Imperium Rosyjskiego. Twierdził, iż najsilniejszym z nich są Polacy, mający potencjał na rozbicie państwa Romanowów. W sytuacji utworzenia przez uciskane narody własnych państw, Rosja przestanie być groźnym sąsiadem²⁹.

25 W. Jodko-Narkiewicz (1864–1924) – działacz socjalistyczny, publicysta, dyplomata.

26 B. Jędrzejowski (1867–1914) – działacz socjalistyczny.

27 W. Jędrzejewicz, *Sprawa Wieczoru. Józef Piłsudski a wojna rosyjsko-japońska 1904–1905*, Paryż 1974, s. 18–24.

28 T. Filipowicz (1873–1953). Polski działacz polityczny, dyplomata, publicysta. W 1934 utworzył, wraz z Gabrielem Czechowiczem, Polską Partię Radykalną.

29 J. Piłsudski, *Pisma zbiorowe: wydanie prac dotychczas drukiem ogłoszonych*, t. 2, Warszawa 1937, s. 235.

W tym samym czasie przebywał w Tokio Roman Dmowski³⁰, który przybył tam, by odwieść Japończyków od pomysłu wsparcia powstania w Królestwie Polskim. Według Dmowskiego, ewentualne zryw skończyłby się tragicznie zarówno dla Polaków, jak i Japończyków. Krytycznie oceniając sytuację w Kongresówce twierdził, iż walka zostałaby bardzo szybko stłumiona przez wojska rosyjskie, co umożliwiłoby ich przesunięcie na Daleki Wschód i zadało potężny cios Japonii³¹.

Japończycy odrzucili koncepcję powstania legionu polskiego oraz jakiegokolwiek zobowiązania o charakterze politycznym. Z zainteresowaniem spotkała się jedynie współpraca wywiadowcza. Do końca wojny rosyjsko-japońskiej attaché militarni w Paryżu i Londynie przekazywali otoczeniu Piłsudskiego stałe subwencje co miesiąc (łącznie miało być to ok. 20 tys. funtów) oraz pewną ilość środków wybuchowych, broni i amunicji³².

Przegrana przez Rosję wojna była jedną z przyczyn rewolucji, która wybuchła 22 stycznia 1905 roku. 6 dni później ukazała się w Warszawie „Deklaracja polityczna PPS”, w której wysunięto program demokratyzacji, a obok hasła niepodległości pojawiła się propozycja zwołania sejmu. Stano na stanowisku współdziałania z rewolucją rosyjską. „Starzy” do których należał Piłsudski, zajęli negatywne stanowisko wobec strajku i apelowali o oszczędzanie sił. Strajk powszechny stanowił dla nich przekonanie o możliwości powstania przeciw caratowi w oparciu o klasę robotniczą. Nie dostrzegali tożsamości celów polskiego i rosyjskiego proletariatu, przez co sprzeciwiali się jakimkolwiek łączeniu działań. Wysuwany przez „młodych” program klasowy był poddawany nieustającej krytyce³³.

Odsunięci od kierownictwa i konsekwentnie pozbawiani pracy agitacyjno-publicystycznej „starzy” musieli odnaleźć się jakoś w nowej dla nich sytuacji. Część skupiła się na robotach technicznych, a część

30 Ur. 1864, zm. 1939. Polityk, publicysta polityczny, Minister Spraw Zagranicznych, poseł na Sejm Ustawodawczy RP oraz II i III Dumy. Współzałożyciel Narodowej Demokracji, główny ideolog polskiego nacjonalizmu. Działacz niepodległościowy. Delegat Polski na konferencję paryską w 1919 i sygnatariusz traktatu pokojowego w Wersalu. Twórca tzw. koncepcji inkorporacyjnej.

31 K. Wojciechowski, *Spotkania dwóch bogów. O relacjach Romana Dmowskiego i Józefa Piłsudskiego*, s. 3, <https://wszechpolacy.files.wordpress.com/2007/11/spotkania-e2-80-9edw-c3-93chbog-c3-93w-e2-80-9drelacjachromanadmowskiegoj-c3-93zefapi-c5-81sudskiego.doc>, dostęp: 9 września 2015.

32 W. Jędrzejewicz, *Sprawa Wieczoru...*, dz. cyt., s. 46–47.

33 A. Garlicki, *U źródeł obozu belwederskiego*, Warszawa 1978, s. 140.

na akcjach bojowych. Głównym celem Piłsudskiego stało się przejęcie kierownictwa nad Organizacją Bojową³⁴. Mająca swoje początki w grupach samoobrony Bronisława Bergera, została poddana dużej reorganizacji w lutym 1905 roku przez Aleksandra Prystora³⁵. Wprowadził on do niej hierarchiczną strukturę oraz ścisłą konspirację, której nieprzestrzeżenie było głównym powodem wpadania bojowników w ręce policji. Organizacja Bojowa dała ludzi, którzy będą pełnić czynny udział w polskim życiu politycznym przez następne dziesiątki lat³⁶. Była ona w myśli Piłsudskiego silną wewnętrzną formacją, która będzie dążyć do odzyskania niepodległości. Miała grupować nowych bojowników i jednocześnie nie ulegać ich naciskom³⁷. Tworzone w ten sposób kadry oficerskie miały być użyte w przyszłym powstaniu. Polskie oddziały złożone z mas robotniczych miały stawić czoła armii rosyjskiej. Ich zorganizowanie i kierowanie wymuszało zadania Organizacji Bojowej³⁸.

Rozpad partii, którą Piłsudski przez piętnaście lat budował, zbiegł się z wygaśnięciem rewolucji w Rosji. Jeszcze przed podziałem partii Piłsudski podjął się rozmowy z przedstawicielem armii Austro-Węgier proponując współpracę wymierzoną przeciw Rosji³⁹. Współ z Witoldem Jodko zwrócili się do Franza Kanika⁴⁰. Zaproponowali mu usługi wywiadowcze na terenie zaboru rosyjskiego w zamian za pomoc w nabywaniu broni, tolerowaniu jej tajnych magazynów oraz agentów partyjnych na terytorium zaboru austriackiego. Złożenie oferty Austriakom było konsekwencją planów współdziałania z Japonią – poszukiwano oparcie z zewnątrz dla planów powstania. Propozycja Piłsudskiego miała jeszcze drugi wymiar – Galicja stała się głównym teatrem działań jego zwolenników. Austriacy ofertę odrzucili, jednakże pierwsze szlaki we wzajemnych kontaktach zostały przetarte, co miało przynieść owoce w przyszłości⁴¹.

34 L. Wasilewski, *Józef Piłsudski jakim go znałem*, Warszawa 1935, s. 95–96.

35 A. Prystor (1874–1941) – działacz niepodległościowy, członek PPS, premier, pułkownik Wojska Polskiego.

36 A. Friszke, *O kształt...*, dz. cyt., s. 46.

37 J. Piłsudski, *Pisma zbiorowe: wydanie prac dotychczas drukiem ogłoszonych*, t. 3, Warszawa 1989, s. 29.

38 A. Garlicki, *U źródeł...*, dz. cyt., s. 165.

39 A. Friszke, *O kształt...*, dz. cyt., s. 47.

40 F. Kanik (1863–1931) – austriacki generał czeskiego pochodzenia. W tamtym czasie pełnił funkcję szefa sztabu 10 Korpusu w Przemyślu.

41 A. Garlicki, *U źródeł...*, dz. cyt., s. 185.

Idea walki o niepodległość nie przyjmowała drogi rewolucji społecznej w Rosji. Rewolucja w myśli Piłsudskiego mogła być sojusznikiem polskiego powstania tylko dlatego, że osłabiała carat. Założenie to wymagało moment wybuchu powstania tylko w dwóch wypadkach – rosyjskiej rewolucji lub uwikłania się państwa carów w konflikt wojenny. Założenia te zostały potwierdzone podczas konfliktu z Japonią, który ukazał słabość Rosji. Działania wojenne były jednak toczone zbyt daleko od polskich terytoriów. Konflikt z Austro-Węgrami lub z Niemcami, które były z nimi w sojuszu – przeniósł by linię frontu na polskie ziemie. Obserwując narastające napięcia na linii Wiedeń–Moskwa, Austro-Węgrzy stały się dla Piłsudskiego naturalnym sprzymierzeńcem⁴².

Piłsudski podjął się studiów wojskowych, których efektem był szereg broszur i wykładów, m.in. „Reformy armii rosyjskiej”, „Geografia militarna Królestwa Polskiego” czy „22 stycznia 1863”. W swoich rozważaniach wracał do wydarzeń minionej rewolucji, aby wyznaczyć jakieś ogólne prawa, które pozwolą uniknąć kolejnej porażki⁴³. Namacalnym skutkiem wyciągniętych wniosków było powstanie Związku Walki Czynnej (ZWC).

Spotkanie konstytuujące ZWC odbyło się w czerwcu 1908 roku we Lwowie. Założenia ideowe nowo powstałej organizacji przedstawił Marian Kukiel⁴⁴. Związek Walki Czynnej miał za zadanie wywalczyć niepodległą republikę demokratyczną poprzez pobudzenie do działań mas społecznych. Tym sposobem niepodległe państwo przyniesie ze sobą reformy społeczne, gwarantujące prawo do pracy oraz przyznające ludziom ziemię⁴⁵. Związek usunął z programu hasła socjalistyczne, przez co różnił się zdecydowanie od Organizacji Bojowej. Hasła reformy rolnej nie należało traktować jako socjalistycznego, gdyż na celu miało jedynie powiększenie bazy społecznej ZWC⁴⁶. Piłsudski, który nie uczestniczył w spotkaniu tworzącym Związek, uznał jego program za zbyt radykalny.

42 Tamże, s. 187.

43 A. Friszke, *O kształt...*, dz. cyt., s. 48.

44 M. Kukiel (1885–1973) – generał dywizji Wojska Polskiego, historyk wojskowości, działacz społeczny, polityk, doktor filozofii. Autor wielu publikacji na temat wojskowości, m.in. „Wojny Napoleońskie”, „Bitwa warszawska”, „Zarys historii wojskowości w Polsce”.

45 J. Stachniewicz, *Początki Związku Walki Czynnej*, „Niepodległość” 1930, z. 3, s. 49–50.

46 A. Garlicki, *Józef Piłsudski: 1867–1935*, Kraków 2008, s. 203.

Reforma rolna miała skutecznie odstraszać ziemiaństwo. Wkrótce sformułowanie odnoszące się do oddania ziemi w ręce ludu zostało wykreślone z programu ZWC. Założyciele Związku Walki Czynnej mieli inną niż Piłsudski wizję stosunku organizacji do partii. Twórcy Związku widzieli w nim instrument działania PPS-Frakcji Rewolucyjnej, Piłsudski natomiast zakładał, że to partia miała być instrumentem działania Związku. Sprawa była o tyle trudna, iż kierownictwo PPS-Frakcji nie przyjęło dobrze powstania ZWC. Widziało w tym odejście od idei socjalistycznej. Nadchodzące wydarzenia europejskie były jednak dla Piłsudskiego sprzyjające. Aneksja Bośni i Hercegowiny przez Austro-Węgry i reakcje państw zaborczych, zmieniły postrzeganie potrzeby posiadania organizacji militarnej przez kierownictwo partii⁴⁷.

Piłsudski stwierdzał, iż jedynie ruch wojskowy może nagłośnić sprawę polską. Zauważał, że począwszy od 1904 roku nastąpił szereg konfliktów i przewrotów, w których decydującą rolę odgrywały siły zbrojne. Naród chcący wybić się na niepodległość nie może tego nie zauważyć. Czynne współdziałanie całego narodu pozwoli kroczyć drogą wskazaną przez twórców ruchu wojskowego⁴⁸.

Oparcie się o Austrię było konsekwencją istnienia wśród części społeczeństwa polskiego koncepcji trialistycznej. Zakładała ona przekształcenie Monarchii Habsburgów w twór trzyczęściowy. Obok Przedlitawii i Korony Św. Stefana pojawić miało się Królestwo Polskie, które powstałoby po połączeniu Galicji z Kongresówką. Polacy mieli mieć swój własny Sejm i Rząd w Warszawie, jak również do pewnego stopnia odrębne wojsko⁴⁹. Celem Józefa Piłsudskiego była niepodległa Polska. Związek z Austrią stanowić miał tylko etap w jego osiągnięciu⁵⁰.

Komendant wychodził z założenia, że po wybuchu wojny wojska rosyjskie wycofają się poza linię Wisły i Narwi. Wkroczenie na te tereny oddziałów polskich spowoduje masowy napływ ochotników, jeżeli nie dojdzie wręcz do wystąpień rewolucyjno-powstańczych. Utworzona w ten sposób polska armia mogłaby wkroczyć do Warszawy i proklamować

47 Tamże, s. 205–206.

48 J. Piłsudski, *Pisma...*, dz. cyt., t. 3, s. 252–253.

49 D. Szymczak, *Polska Habsburgów. Polska w koncepcjach zwolenników rozwiązania austro-polskiego w okresie I wojny światowej*, [w:] *Polskie niepodległości. Wizje państwa i społeczeństwa w okresach przelomów 1918–1945–1989*, J. Faryś, P. Słowiński, T. Sikorski (red.), Gorzów Wielkopolski 2009, s. 40.

50 W. Suleja, *Józef Piłsudski*, Wrocław 2004, s. 129.

odrodzenie się Rzeczypospolitej, wymuszając w ten sposób uznanie faktu dokonanego⁵¹. Wystąpienie jako samodzielna siła zbrojna byłoby bardzo istotne przy odbudowie państwa. Wyczerpanie państw zaborczych na koniec wojny i posiadanie wtenczas własnej siły militarnej zdecyduje o niepodległości⁵².

2 sierpnia przedstawiciel wywiadu austriackiego, Józef Rybak⁵³ udzielił Piłsudskiemu zgody na przeprowadzenie mobilizacji oddziałów strzeleckich. 3 sierpnia Piłsudski przemawiał do 144 słuchaczy szkół oficerskich Związków i Drużyn Strzeleckich, którzy zebrali się na krakowskich Oleandrach i utworzyli pierwszą kompanię kadrową. Mówił o jedności między nimi, której symbolem miała być wzajemna wymiana odznak. Podkreślał zaszczyt i podniosłość bycia załącznikiem odradzającego się wojska polskiego⁵⁴. Trzy dni później wyruszyli oni pod dowództwem Tadeusza Kasprzyckiego⁵⁵ w stronę Słomnik i Miechowa rozpoczynając wojnę przeciwko Rosji. Był to pierwszy akcent akcji politycznej mającej zmienić sprawę polską⁵⁶. Następnie Piłsudski ogłosił powstanie w Warszawie rządu narodowego, który ogłosił go Komendantem wojskowym. De facto była to mistyfikacja mająca na celu nadanie akcji zbrojnej charakteru ponadpartyjnego oraz podniesienie autorytetu Piłsudskiego⁵⁷. Galicja odebrała wybuch wojny z ogromnym entuzjazmem. Ignacy Daszyński⁵⁸ pisał wręcz o amoku patriotycznym jaki objął Kraków. Przypominać miało to zachwyty roku 1812 jaki opisywał Adam Mickiewicz w „Panu Tadeuszu”⁵⁹. Piłsudski liczył na podobny entuzjazm w Królestwie Polskim. Oczekiwał chociażby takich wystąpień antycarskich jakie jakie wystąpiły

51 R. Świętek, *Lodowa ściana. Sekrety polityki Józefa Piłsudskiego 1904–1918*, Kraków 1998, s. 653.

52 J. Piłsudski, *Pisma...*, dz. cyt., t. 3, s. 172.

53 J. Rybak (1882–1953) – pułkownik Sztabu Generalnego Cesarskiej i Królewskiej Armii, potem generał dywizji Wojska Polskiego.

54 J. Piłsudski, *Pisma zbiorowe: wydanie prac dotychczas drukiem ogłoszonych*, t. 4, Warszawa 1990, s. 8.

55 T. Kasprzycki (1891–1978) – generał dywizji Wojska Polskiego. Po śmierci Józefa Piłsudskiego pełnił funkcję ministra spraw wojskowych.

56 A. Friszke, *O kształt...*, dz. cyt., s. 52.

57 A. Garlicki, *U źródeł obozu belwederskiego*, Warszawa 1978, s. 252.

58 I. Daszyński (1866–1936). Polityk, premier rządu lubelskiego w 1918, publicysta, współzałożyciel PPSD (Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej), później PPS, w 1929 jeden z założycieli Centrolewu. W latach 1928–30 – Marszałek Sejmu.

59 I. Daszyński, *Pamiętniki*, t. 2, Kraków 1926, s. 161.

na tych terenach w latach 1905–1907. Jednakże czekał go, jak i żołnierzy pierwszej kadrowej, ogromny zawód⁶⁰. Wsie kielecczyzny zamykały okna i drzwi przed nadciągającymi strzelcami. Ludność uciekała do wojsk rosyjskich. Wszędzie panowało ślepe przywiązanie do istniejącego ładu⁶¹. Plany Piłsudskiego legły w gruzach. Nie udało się powiększyć oddziałów kadrowych, ani przeprowadzić marszu na Warszawę.

Mimo początkowych porażek Piłsudski nie wycofał się z gry. Przez kolejne lata wojny ideą jaka przyświecała jego poczynaniom było „licytowanie karty polskiej wzwyż”. Wykorzystując Legiony i potencjał Królestwa Kongresowego chciał uzyskać jak najkorzystniejsze rozwiązania polityczne. Nieustępliwość w działaniu i dążenie do postawionych celów utorowały mu drogę do odrodzenia się niepodległej Rzeczypospolitej.

Bibliografia

- Daszyński I., *Pamiętniki*, t. II, Kraków 1926.
- Faryś J., *Piłsudski i piłsudczycy. Z dziejów koncepcji polityczno-ustrojowej (1918–1939)*, Szczecin 1991.
- Friszke A., *O kształt niepodległej*, Warszawa 1989.
- Garlicki A., *Józef Piłsudski: 1867–1935*, Kraków 2008.
- Garlicki A., *U źródeł obozu belwederskiego*, Warszawa 1978.
- Holzer J., *PPS. Szkic dziejów*, Warszawa 1977.
- Jędrzejewicz W., *Sprawa Wieczoru. Józef Piłsudski a wojna rosyjsko-japońska 1904–1905*, Paryż 1974.
- Limanowski B., *Stanisław Worcell. Życiorys*, Kraków 1910.
- Perl F., *Dzieje ruchu socjalistycznego w zaborze rosyjskim (do powstania PPS)*, Warszawa 1958.
- Piłsudski J., *Pisma zbiorowe:: wydanie prac dotychczas drukiem ogłoszonych*, t. 2, Warszawa 1937.
- Piłsudski J., *Pisma zbiorowe:: wydanie prac dotychczas drukiem ogłoszonych*, t. 3, Warszawa 1989.
- Piłsudski J., *Pisma zbiorowe:: wydanie prac dotychczas drukiem ogłoszonych*, t. 4, Warszawa 1990.
- Sokolnicki M., *Rok czternasty*, Londyn 1961.
- Stachniewicz J., *Początki Związku Walki Czynnej*, „Niepodległość” 1930, z. 3.

60 A. Friszke, *O kształt...*, dz. cyt., s. 53.

61 M. Sokolnicki, *Rok czternasty*, Londyn 1961, s. 208.

- Suleja W., *Józef Piłsudski*, Wrocław 2004.
- Szymczak D., *Polska Habsburgów. Polska w koncepcjach zwolenników rozwiązania austro-polskiego w okresie I wojny światowej*, [w:] *Polskie niepodległości. Wizje państwa i społeczeństwa w okresach przelomów 1918–1945–1989*, red. J. Faryś, P. Słowiński, T. Sikorski, Gorzów Wielkopolski 2009.
- Śliwa M., *Zagadnienie państwa w myśli polityczne Polskiej Partii Socjalistycznej*, [w:] *Państwo w polskiej myśli politycznej*, red. W. Wrześniński, Wrocław 1988.
- Świętek R., *Lodowa ściana. Sekrety polityki Józefa Piłsudskiego 1904–1918*, Kraków 1998.
- Wasilewski L., *Dzieje zjazdu paryskiego 1892. Przyczynek do historii polskiego ruchu socjalistycznego*, Warszawa 1934.
- Wasilewski L., *Józef Piłsudski jakim go znałem*, Warszawa 1935.
- Wileńczyk J., *PPS – partia wolności*, Warszawa 1984.
- Wojciechowski K., *Spotkania dwóch bogów. O relacjach Romana Dmowskiego i Józefa Piłsudskiego*, <https://wszechpolacy.files.wordpress.com/2007/11/spotkania-e2-80-9edw-c3-93chbog-c3-93w-e2-80-9dorelacjachromanadmowskiegoij-c3-93ze-fapi-c5-81sudskiego.doc>, dostęp: 9 września 2015.

ABSTRACT

JAN PIETRZAK

The formation process of the Piłsudski's camp until the outbreak of the First World War

Author of the article describes forming the Piłsudski's camp. The situation of Poles under occupation on the turn of the century, did not savor optimism. After the defeat of the January Uprising all currents of political streams which were concentrated of regaining independence lost popularity. One of them found respect in the society. That stream was socialism. Piłsudski got involved in it initially. The beginning of the Russian Revolution brought hope to Piłsudski. Fighting, which included the entire Kingdom of Poland, showed that Poles will not ever settle for the status quo. The revolution has expired and the plan of uprising did not materialize. But it did not stop Piłsudski in achieving the desired goal.

Piłsudski political ideas developed at a time when Polish was not on the map of the world and Europe. Lack of statehood had a great impact on his concepts of the nation, the role of army, and the state – which was the highest value.